

henri miler ili promašen jevrejin

žerom penjo

Književnost je zarazna, kači se kao virus. Miler nas smešta u pravo književno žarište i, čitajući ga, mi podjarujemo vatru našeg sopstvenog pera. Govoreći o njemu, evociralo se ponekad ime Gertrude Štajn. Ono što ih najviše zbljižava, to je praskanje njihova stilja, njihovo pakleno krčanje. Na primer, kako se može napisati da »se priroda smeši u ogledalu večnosti«, ako to nije poneseno kretnjom pregrejanog pera? Čitanje Milera nas opija i ostavlja nas natopljene, gotovo zgadene, u svim slučajevima isprajnjene. Iz njega se izlazi s čeljusti od drveta. Čitati ga znači voljeti. Znači, tako, i izdati ga ako ga ne čitamo celog odjedan-put, jednim istim dahom.

Ulazimo u Milera bilo kojom od njegovih knjiga, na bilo kojoj strani, i odmah smo uhvaćeni. To vam se lepi za oči, za prste, za dušu. Proizvod koji nam Miler nudi nije književni, to je droga, eliksir, ako je on uopšte sposoban da neki proizvede: sav egzotizam Zapada.

Miler se odlučuje za lakoću, on otvara brane, priznaje sebi da je našao, ne crveni zbog svojih nalaza, ne zapliće se više u svoje lažne stidlove. Zna li klizač da stvara umetnost? Radi se samo o tome da se pusti, da se usudi. Koliko dela nije ugledalo dana iz stidljivosti, iz glupe skromnosti svojih autora?

Pisati, to je takođe, posle nadljudskih napora, pristati na lenčarenje: dremljivost, mltavost. Miler vreba sebe do najmanjih svojih reakcija kako bi ih uveli dublje okusio. Njegova poezija je u tome da sledi njegove kratkotrajne utiske dote da prihvati svaku njihovu kretnju. Ona se rađa iz njegove raspoloživosti. Miler uklanja svaku predrasudu, i sledi istinu donde dokle ga ona odvlači. Tako u *Jarčevom povratniku*, u odlomku koji više nije pornografski, toliko se pokazuje ponesen divotnim pesničkim dahom, Miler, evocirajući različite prirode ženskog seksa, uspeva o tome da kaže: »a, potom, ima ih koje... mašu zastavicama na lik na božićne.

Pisac odeva svoje fantazme, prilagođava se svojoj čudnovatosti; čudnovatosti koju spasava od smešnog jedino hrabrošću da je izrazio, kao dete koje crta sanjareći i pušta svoje pero da ide po volji njegove mašte. Takođe, Miler je velik slobodom svoga govora. »Moldorf je pijan, piše on, sa svoje strane, pijan od reči. On nema vene ni krvne sudove, nema srce ni bubrege. On je samo pokretni kovčeg, pun bezbrojnih ladica, a u ladicama se nalaze etikete ispisane mastilom belim, smeđim, crvenim, plavim, rumenim, boje šafrana, slezove boje, boje pečene zemlje, kajsije, tirkizne, boje oniksa, vina, haringe, havane, bakarnog oksida, gorgonze«. Delirij!

Pisati, najzad, to je pripremiti svoje reči da bi se potom prilagodilo njima najtačnije što je moguće, pokušati učiniti da se podudare svoj život i svoj san. Ne piše se bez nacrta. Nečitljiva, stranica je time samo iskrenija, ona proizlazi onda iz sna. To je andeo s kojim valja računati, boriti se. Miler započinje preciznu bitku da bi potčinio svoje reči novim meandrima, u pravcu zatočenije misli. Tako je taj nacrt samo crtež na papiru, manje još: jedva oslonjena, okliznula. Pisati, to je ocrtati zastavu svoga imena. Miler se gubi u naborima njegove, penje se, urliče. On radi ne znajući da li se to drži i strasno računa na dektilografsku obradu koju odmah daje svojim radovima. Što je ogledalo više zamagljeno, to više nas očarava slika nas samih koju nam vraća. Kao kubistički slika, Miler očekuje od tipografske reprodukcije i materiju i format. Ali ako su izvesne slike još lepše od svojih reprodukcija, Milerovi štampani tekstovi isto tako velelepno kao i rukopisi. *Dospeti do knjige*, eto, tokom čitavog Milerovog života, njegove opsesije. Knjiga, šta to znači? Stranice sa slovima na

njima? *Rakov povratnik*, da li je to knjiga? Da, dokle god bude moguće skupini štampanih listova da tako malo dotiče zemlju?

»Zatvarao sam oči, ali poruke su nastavljale da pritiču. Nadao sam se da bih, zabeleživši nekoliko ključnih reči, zaustavio talas, ali to se nije događalo. Čitave rečenice su se izlivale u mene, potom odlomci, potom stranice. Ta pojava me uvek zaprpašuje, čak i ako se često ponavlja. Pokušajte da je izazovete, doživecete jadno neuspeh. Pokušajte da je prigušite, da je savlade, i opet ćete pretrpeti štetu... U toku čitave godine koju sam posvetio *Pleksusu*... bujica je bila gotovo stalna. Čitavi odlomci – delom snovni – došli su mi onakvi kakvi su bili štampani, i bez napora s moje strane, osim napora da prilagodim svoj ritam ritmu tog tajanstvenog glasa koji me je držao pod čarolijom svog diktata.«

Ali pamćenje je tu, aktivno, koje hrani njegove reči. Da i ispričao toliko prizora, s toliko pojedinosti, potrebno je – i mada pokušava da izradi potpunu sliku svoje metode, Miler nam to ne priznaje – da ih zabeleži u trenutku kada ih živi. Ali, tada, ne bi li njegov život bio samo od literature, samo konstrukcija? Ne bi li ga on živeo samo da bi ga pisao, da li bi ga već pisao živeći ga? Osim ako njegova memorija ne graniči s čudom? Potrebno je još ne izgubiti ni te memorije; do taloga, odmizati njen tok i sačuvati, kao filigran, potku njene teme. Knjiga je uvek samo raspoloženje duha, ugao napada.

Ima pisaca koji osećaju manje potrebu da žive nego da mozgaju. Rado, oni veruju da moraju da traže nadahnuće drugač, na kraju sveta. Zamalo, oni bi ga napravili da zavisi od kataklizme, dok im ono bode oči. Miler piše svojom bedom, svojom radošću, svojim bazanjima, svojim seksom. Takode, njegov život zavisi od njegova rada, njegova uspeha. Opisati svoju muku, ili reći sebi da čemo je opisati, već pomaže da je podnesemo. Ali Miler neće bez napora uspeti da ne živi više zagušen istinom koju progoni. Mi prisustvujemo, u njegovim knjigama, procesu književnog stvaranja u onom najelementarnijem što ovaj ima. On ne konstruiše roman, ni poemu, ni epopeju; on živi. Jadni Miler! Sva ta patnja kako bi bio tako pasivan, onoliko pasivan koliko smo mi to čitajući ga! On mora, međutim, da upotrebi glas koji čuje, da nade hrabrost da izvuče iz njega korist, i to do umiranja od pisanja, od toga što ne može da napiše svu svoju muku. »Šta se čini, kaže on pošto ga je njegova žena napustila odvodenici njegovo dete, »šta se čini kada se talasi podižu i spuštaju, kad vam galebovi bacaju svoje krike u lice, kada kopci dolaze da kruže ako vas kao da ste već komad mrtvog mesa?« I na kraju svoje beskonačne jadikovke, »šta se čini kada je nebo tako plavo a ipak tako prazno«. Već, njegova uteha je u središtu njegova krika. On će patiti, dakle što ne uspeva da izrazi dovoljno svoju bol. Ova bol, u pravom smislu reči, jeste ljubavna bol.

Miler piše između dve provalje, između lenjosti i rizika da padne u otrcanost. Od suvišnog uspinjanja, nije li on sklon da filosofira? Uprkos onom što veruje, Miler je suprotnost filozofu, misliociu. »Da li sam ja drugi Niče?«, pita se on. On oseća da Niče, kao i on, jeste pesnik. On nije svestran toga da su od njega hteli da naprave filozofa, i da su ga tako izdali.

S Milerom, po prvi put u američkoj književnosti od Volta Vitmana, od *Vlati trave*, od *Adamove dece* — koji sadrže celog Milera u kluci — može se istovremeno biti beo, normalan i srećan a da se ipak ne bude blesav. »Sve je uspelo izuzev ljubavi«, piše on Darelju. U ovoj oblasti, i pored svoje četiri žene, on liči... na Balzaka: čitava istina u njihovim knjigama i dvostruki život za život. Povodom Balzaka, ne piše li on »da nalazi nebrojene analogije između njegovog tajnog života i svojeg«. Ali Miler će iz toga uvek da se izvuče. Njegova snaga, njegov uticaj na druge, podrazumevajući tu i žene, to je njegova sreća što piše. Verujemo da se nalazimo u prisustvu knjige o ljubavi, ali on obznanjuje najpre svoju ljubav za književnost. Njegov jedini istinski problem, isti kao i onaj njegova prijatelja Sandrara, to je da se pokrene. On u tome ne uspeva uvek a da pri tom ne izgubi nekoliko pera, ima detinjarije u njegovoj želji da se ushićuje. No, on je vešt: ta senka se brzo razilazi i prenemaganje njegovih polazaka preobražava se u volju da živi.

Miler nam daje zlatnu podlogu autobiografske književnosti ovog vremena. Ako kažem zlatna podloga, to znači da u ovim stvarima, krik, čist, vredi čitava bogatstva. Bez sumnje, radilo se tananije, podmukljike takođe; teško da se radilo tako iskreno. Drugi, često, u briži za iskrenost, i sami se gube iz vida. Miler se ne napušta ni za stopu, i ako su njegove knjige umetnost pisanja, one su takođe umetnost življenja pošto se kod njega, isto tako, ova dva pojma stapaju. Miler je naš zli andeo, andeo čuvat koji nas brani od zlog življenja, naša savest, glas sreće. Njegov krik radosti je kao kontra-C game zadovoljstava. Čini se da je Miler razumeo da se njegov talent svodi na to da ume da iskoristi meduprostore, međuslojeve, rupe njegove misli, da bi ih izdvadio iz misli. Ovo vezivo — a to je ono u čemu on pokazuje gotovo židovsku, skoro prustovsku inteligenciju — njemu uspeva do te mere da preokreće svoju igru i da čovek smatra za spoj ono što je, najpre, bilo prelaz. U *Kolisu iz Marusija*, ono o čemu najbolje govori, to su, kao Nauplion, gradovi koje ne voli. Svakako, do te veštine on nije dospeo najedanput, potreбno mu je bilo mnogo rada; naročito, potreбno mu je bilo da se razveže.

U prvo vreme, u doba Bronksa, Miler je još uvek suviše volio svoje stranice da bi, uprkos svojim željama, bio pisac. Pisanje je stvar velikodušnosti, a škrrost je samo... literatura. Malo-pomo, što se tiče književnosti, on je prihvatio razdržljost. Usko-

ro, on se više ne plaši da se suoči sa svojim zadatkom, on prolazi svojim knjigama i pre nego što ih je sastavio. Tada, on doстиže dimenzije svoga duha. Širina mu pristaje bolje nego pretesan okvir novela. Oseća se da mu je neudobno u pripovetkama njegova *Crna proleća* ili u njegovom *Osmehu u podnožju vešala*. Miler lomi sve književne oblike. Uostalom, neke od njegovih knjiga, kao *Maks i fagociti*, samo su ogledna postolja ostalih: *Povratnika* ili *Ružičastog raspeća*, to su *Protiv Sent-Beva* njegovog *Trajanja za izgubljenim vremenom**. Kada se boji da je kratak, on piše ne baš novele, nego »trikovec«, izigrava opsenara koji bi pravljao zvezde.

*

Pošto je dugo oklevao pre nego što je počeo da radi — morao je da čeka do svoje četrdeset treće godine da bi video kako mu se objavljuje prva knjiga — Miler je najzad oprobao svoje pipke pomalo u svim žanrovima. Ako su, ponekad, njegovi očajnički pokušaji da dospe do lepote bili okrunjeni uspehom, ponekad, takođe, oni nisu uspevali. Njegov *Rembo* je gotovo savršen primer ovih vrsta neuspeha. Ovdje je napor bio prevelik i Miler je potonuo u filozofiju, to jest, patos. »Anabazi Mladosti, piše on, *Rembo* suprotstavlja ratabazu Starosti!« To je ljudska žirafa koja govorí sama sebi», piše on još, i najzad: »Njegovi snovi su se prekrili rđom. Šta ima tužnije od slike koje nemaju domet? Ne, odlučno, Miler nije bio stvoren da ljušti pesnike, ovog još manje nego nekog drugog. »U Rembou, ja vidim kao u ogledalu«, piše on. Da li je on poverovao da vidi u njemu ogledalo zato što je autor *Boravka u paklu* tačno njegova suprotnost? S obzirom na onu Rembo kojem on zavidi, njegova neprilagođenost životu izgleda još izveštajnija. O, bez sumnje, njega progoni opsednutost matericom, pomrčinom materinskog krila, ali to ne bi bilo dovoljno da od njih načini blizance. Toga je svestan i sam Miler koji umnožava razloge koje ima da se oseća od njega udaljen. Ali, onda, zašto ta knjiga, zašto Rembo? To je iz neumerenosti. Ja sam strogi! Miler nas nagoni na strogost. Još gore, s njegovim *Remboom*, sve teče kao da nas je izneveravao. Miler ne treba da uzleće, on treba da ostane prilepljen za ono što opisuje, da se drži toga do dekalkomanije. Tada, ali samo tada — formula je gadna ali tačna — čitajući ga, mi imamo osećanje da štedimo jedan život.

Upokos svom geniju, Miler ipak upotrebljava varke: drugarstvo, najpre. Ne odustajemo od utiska da, ma šta on o tome reka, ono je pomalo izveštajeno, usiljeno. Daleko od mene pomisao da mu ovo prigovaram. Da bi se rodilo, prijateljstvo, ono takođe, nema li potrebu da ga se malo pogura? Isto tako, što se tiče trikova, Miler se poigrava rečima koje mu, često, služe kao zglob: »Upitali su me šta imam da izjavim i ja sam odgovorio: izjavljujem da sam neveran ljudskoj rasi.« Ove reči, Miler zloupotrebljava njihov smisao i, kada ih je ispraznio od njihova sadržaja, on namerno zastranjuje, u nedostatku izraza izbjija na seksualnost, najrazulareniji erotizam koji, u odredenom trenutku, dolazi da ga izvuče iz neprilike. Uistinu, ova književnost koja je u toku svoga stvaranja nije uvek bila u toku svoga traženja. S *Jarčevim povratnikom* i *Ružičastim raspećem*, Miler je pronašao svoj ritam. Seksualnost je tu samo epizodna. Bez nje, Miler više nije Miler. Oni koji mu je prebacuju, odbacuju ga u celini. Ako vizija pisca obuhvata čitav svemir, ona čini da se svet razleti u komadiće zahvaljujući ovim ertoškim stranama. On nas uverava o potrebi da se prepustimo našim nagonima, da idemo u smeru prirode. On šiba konvencije, opeva život, slavi ga.

Kritike koje, u svojoj *Prepisci* s Milerom, Darel formuliše s obzirom na *Seksus*, iznenađuju: »Moralna vulgarnost koja se tu tako često pokazuje mučna je s umetničke tačke gledišta.« Što se tiče vulgarnosti, ne bi li moral tog varalice Darel bio onaj koji je njome obojen? Uostalom, šta u ovome dolazi da traži moral?

Ako želi da sruši prepreke što ih njegove teškoće kontakta podižu između njega i drugih, uz pomoć humanosti, Miler ima nešto od Bude. On vrši na žene neodoljiv uticaj. Njegove crte govore i oslobadaju ga svakog osvajanja. On vodi ljubav kao što se kaže dobar dan. Ne radi se o osvajanjima, Miler nije ni Kazanova, ni Don Žuan. Žene to pogadaju, preduhitaju njegovu želju. Miler žene ne samo voli, on im se divi, smatra ih nama ravninu. Uostalom, žena je dostojna tog imena samo kada pokazuje muške osobine, naročito volju. Žena koja se daje je žena koja uzima. Miler isto tako ne okleva da izjavi kako, sa svoje strane, istinski muškarci poseduju ženske osobine. Iz svoje senzibilnosti, jednako velike kao ona u žena, oni znaju da izvuku korist. Osim ako su Jevrejke, bolnčarke ili majke u ljubavi — pošto se ove tri postavke vraćaju na prvu koja ih sve sadrži — žene su najizrabiljenije.

»Vi, onda, niste Jevrejin, reče mi on?«

— Ne, ali me često za takvog smatraju.«

Ovaj odgovor Miler ne daje bez zadovoljstva. Biti smatran za Jevrejina od Jevrejina, ima čime da se ushiši svaki osetljiv čovek. Svojim sitnim suženim očima — seksualnim, zadovoljstvom sužava oči — svojim debelim usnama kroz koje prolazi duh i tananost, svojim fatalnim izgledom koji čini da se potvrđuje njegovo otvaranje ka svetu, Miler zbiljski može da prođe »za takvog«. Njegovo lice Bude izaziva pomisao da su potrebna zaista, čak sužena, dva oka, jedan nos, jedna usta da on bude, da mi budemo. Tako i nije čudno što je njegova žena Mona Jevrejk.

Nežne, inteligentne i meke, Jevrejke odgovaraju pesnicima koje prosvetljaju. Svojim zaista punim oblicima, svojom slobodom i svojim mozgom muškarca, one su stvorene za ljubav.

Što sam više svoj, to više sam drugi. Dovedeno do kraja, samoposmatranje izbjija na drugog. Miler, to je Leris siromaha, čovek koji, pošto govorí o njemu, ipak ne pada u intelektualizam. On nema potrebu za toromahijskim patosom kako bi objasnio svoje ljubavi, ni svoje književno opredeljenje. Najžarkije prijateljstvo često ima kao izvor samo dodir dva narcizma koji se podstiču. Što se tiče čuvenog egocentrizma pisaca, on može da bude smatran za altruiraz koji obuhvata čitav svemir.

Govorio sam o ponašanjima Bude, o prijateljstvu. Zaobilazim putem bratstva, Milerovo paganstvo dostiže hrišćanstvo. Miler je hršćanin koji se ne zna, ali svoju ljubav namerava da izrazi svojim čulima, da je izrazi dotle da se u tome vrati do mulja.

Da, Miler je Jevrejin, za kojeg je Obećana zemlja Evropa, i, najpre, Francuska, gde će njegovo pero ipak izgubiti mnogo od svoje oštine. Pariz iz *Maksa i fagocita* nije vredan Njujorka, Pigal... Grinič Viliža ili Bronksa. Larbo ima pravo, naziv turiste vam se lepi za kožu i, sve do kreveta prostitutke, čini se da je nemoguće otresti ga se. Ali u Grčkoj, za Milera u *Kolosu iz Marusijsa*, stvari se predstavljaju malo drugačije. Grčka ga je ipak potvrdila u njegovom kriku. Istina je da se pod vrućinom čovek pita kako bi naša jedna gradska ljubav mogla dugo da odoli? U pogledu ljubavne iskrenosti, sunce je nemilosrdan razotkrivač. Ne smeta, dokle god živi u Americi, gde se mrzne, njegov ton se odzrava. Čim je napustio, to više nije sasvim to. Otuđenje nije jedini uzrok tog raspada. U Avru, Miler je već počeo da zaboravlja Monu koja mu je tako dobro pomagala da piše. Uprkos mržnji koju hrani prema svojim sunarodnjacima, Miler je veoma duboko Amerikanac. Ako sramoti svoju zemlju, ako jača u toku knjige svoju želju da je napusti, on ne može od nje da se odvoji. Uistinu, on je proizvod luksusa, bednik zemlje izobilja gde se bogatstvo zove životni standard, prosjak »klimatizovanog košmar«. Kada opisuje Ameriku takvu kakvu je vidi, ili bi možda samo želeo da je vidi, on je stvara, ponovo otkriva i veliča. I sve to nije okončano. Izgledao bi, takođe, da se pri tome oduševljava za Zen! On svakako još nije rešio svoj sukob sa zemljom: *Big Sur* je očajnički napor čoveka koji traži da sanja svoju zemlju drukčije.

Ali ako *Rak* nije vredan *Jarca*, ni *Big Sur Povratnika*, upravo zato što ove knjige zapinju, opiru se, čovek ne može da ih napusti. Ne oslobođamo se loših Milera više nego što se Miler oslobođa svojih tikova. Miler je najpre pisac antologija a ne autor istinskih pesničkih zbira. Citatovog svog života on se tražio, tako da je zakrčio svoje delo ponavljanjima, i u njima je zapleten. U trenutku kada se baca na svoj *Pleksus*, on piše Darel: »Hvatam sebe kako žalim što uskoro stižem na kraj ovog, u mojim očima tako dragocenog, rada. Moj autobiografski život, ako mogu da kažem, tada će biti završen. Samo bog zna šta će da usledi. Možda će napustiti zanat pisca...« Miler nije znao da se na vreme zaustavi, eto kritike koju bi mogao da mu uputi njegov prijatelj Darel. To jest, kada izgovara opštosti o seksualnosti i nameće se za profesora erotizma (*Bestidnost i zakon refleksije u Uspomeni*), Miler ide pogrešnim putem. On nije Žorž Bataj.

»Pesma o meni samom je pesma o svetu,« piše on. Još bolje: molitva.« Bog nikad nije htio nešto drugo do moje ispunjenje», kaže on, »ili, zašto bi me onda doveo bio na zemlju?« Jedino Milerovo ispunjenje je pisanje. S one strane zadovoljstva i njegova zasićenja, on sam priznaje da je senzualnost samo emocija puti, a da put nije ništa. Ali kada dospeva do onog stepena nostalgije gde bi rizikovao da ostari, on ponovo izmišlja svoju želju. Tada odlučuje da opet podne u osvajanje samog sebe i, kao alfabet zadovoljstva, on ponovo uči telo svoje partnerke.

Kada se nađe na kraju svoje snage i kada hoće da ispriča novu avanturu, Miler ima samo jedan izvor, kojim se koristi bez ustezanja: stavlja ruku u svoj džep, primećuje da više nema ni pare, i pita se od koga bi, doista, mogao ići da pozajmi. Oni koji imaju novac nikad ne dolaze ponovo do svoga, oni koji ga nemaju uvek se izvlače iz neprilike. Miler je razumeo da više vredi tražiti novac od onih koji u njemu oskuđevaju nego od onih koji su ga puni, pomoći od onih koji se pretvaraju pre nego da blaženih ovog sveta.

Iako nije prestao da laska sebi zbog svog siromaštva, Miler je uvek bio bogat, bogat makar samo svojom oskudicom. Ova nikada nije bila istinsko siromaštvo, najviše beomstvo. On vrši u toj stvari neku vrstu ucene koja doстиže bezobrazluk. Ma koliko da je human, Miler, u očima marksiste, bez sumnje bi izgledao kao pajac, njegova beda: lakrdija. Kako ne smatrati njegove novčane neprilike za prijatelu fikcije? Međutim, u tome i jeste stozér njegovih knjiga, zglob njegovih odlomaka, jedan od izvora njegova nadahnuka. Takođe, on mora biti veoma zbrunjen danas kada ga je dotakla slava. U najgorem slučaju, pošto se to slaže s pesnikom, mi zamišljamo Milera klošara, ali ne gradanina. *Big Sur*, to je neuspeh čoveka koji nije bio stvoren da uspe. Tako je njegov talent sadržavao crva koji je morao da ga nagriza: njegov kvalitet, koji je načinio od Milera jedan od svetionika ovog vremena.

Aluzija na dva Prustova dela (prev.).

Preveli s francuskog: G. Stojković
A. Badnjarević